

ha quedat *aixargaiat*» Borredà. L'*AlcM* ho confirma de Torelló, i reporta de Gironà «*eixaragallar* la terra els *xaragalls*». Explicació del tècnic agrari: «una terra *s'aixaragalla* quan l'aigua s'obre camí, atrencant-ne o enduent-se'n l'arrencada», *CostManc.* II, 67, § 184. I jo també ho he sentit força, per cert sempre sense vocal medial: «--- si ens ho *šərgája* tot...! —? —La riera --- els aigats, que descarnen la terra ---». Riells de Montseny (1964). Per extensió aplicat a una altra mena d'acció d'un aigua: «Pobres, no portaven abrigai ni paraiga, i van venir ben *šərgaijats*»: «una gropada els sorprengué a muntanya i van arribar ben xops' (Besora de StQuirze, 1954).

A les Illes el diccionari Alcover-Moll ens dona informació del men. *sargaiar*; i de Mall. és una de *La Ignorància*, on tractant-se d'«empitrades» i dels «rosts *seregayats* de ses dresseres», és clar que es parla de pendents erosionats; és veritat que també s'estén a parlar de l'aigua: «al punt va caure forta ruixada; el temporal augmentava --- udolava la ventada --- y l'aigua binbolletjant, bruta y rogenca, *saregallava* de pressa cap a les fondalades», JnRosselló (*Many.*, 230.6f.).

El postverbal el conserven parlars del Migjorn amb vocal inicial i alhora hi tenim mostra indirecta de la postulada *e-* inicial, si bé transposada per metàtesi. En l'aspra i acongostada vall prioratena de Capçanes *loz ašferegáls* són una partida muntanyenca en un vessant sec i rost (1935). L'*Aixergall* és en el pendent d'un turó del mateix nom, segons la monografia de V. Biete sobre el terme de Cabassers, a la mateixa comarca (*Rev. Cat. de Geogr.* II, 1979): la *e* interna s'explica per la metàtesi *Eixar(e)gall* > *Aixer(e)gall*.

En zones molt conservadores dins el Princ. es manté encara la forma etimològica amb vocal inicial. *Aragall* és el nom del 'xaragall' a la Segarra (*CostManc.* II, 68, § 189). Jo ho tinc d'una mica més N. i de més a l'Oest. A Vallferosa (terme de Llanera, Solsonès) es planyien, que l'aigua els hi «fa *əregáls*» (1964). Devia continuar molt cap a ponent: a Puigverd de Lleida m'ensenyaven *akejž aregál* (per desgràcia ni l'hora tardana permetia més preguntes ni el crepuscle em deixà veure si era un còrrec o un aixaragallament); a Puiggròs, a Miralcamp i algun altre poble veí vaig sentir *aragál*, i en uns punts hi corria aigua, però alhora referint-se als solcs que deixava en el terrer (1956). En fi, és ja parlant dels afores de la ciutat del Segre que Lladonosa parla d'«el camí --- que feia cap a l'*aragall* d'En Barri» (*La Ciutat de Lleida*, p. 153).

Ben a ponent — a la franja extrema de la llengua —, apareix sense vocal medial: «*argall*: xaragall» defineix en vora l'Ebre, a Mequinensa (*BCEC* II, 53); i a Balari li assenyalaren *argall* i *argallet*, poc més al S., a Nonasp, «noms donats al xaragall o còrrec obert en los costés per les aygues de pluja» (Cels Gomis, *DBal.*); més al Nord, seguint el Segre, hi ha Menargues, d'on és JBXuriguera, que em comunicava *argall* subst. m. (1970), si bé amb el sentit, una mica sorprenent, «remolí, en el riu, de vegades capa d'engolir una persona»: però no deu haver-hi malentès per part d'ell: car els llocs de l'Ebre i el Segre on el riu tomba, és on es

produceixen més sòlsides dels marges, i alhora és en aqueixos meandres on es formen els remolins.

L'àrea de la conservació de la forma primitiva en *a-* no és exclusivament de cat. occid. En toponímia, en queden rastres fins a les portes de Bna. *La Creu de l'Aragall* és dalt d'una mola encinglerada entre Corbera, Gelida i l'Ordal (1919): res d'aigua ben cert, per allà, però sí pendents escorràncats; *L'Aragai* a Santa Llogaia (Emp.), *EntreDL* I, 40; Montoliu en el seu estudi n'aporta més cites toponímiques. I cap al Pirineu, al N. de Bna. ho he aconseguit ben viu, ja més tirant cap al sentit hidrogràfic: volent remuntar aquelles afraus de gegants, per sota del Pedraforca: «mal país», ens deien a Gresolet, «però segueixin vall amunt prop de l'*əragái* i no es perdran» (1936); molts a la Pobla de Lillet, amb sentit tirant cap a 'fondalada': «de tots aquells *əragáls* en diuen els Clots del Forn», «sota l'*əragái* de Comes hi ha un indret que en diuen a *Comes*» (1935). No sé si fins a l'extrem NO. del Vallès: «hi ha molt de bosc, però si haguésseu travessat l'*aragai* no us hauríeu perdut» parlant del torrent del barrenc de la Font del Llor, entre Sant Llorenç Savall i el Montcau (cim de St. Llorenç del Munt).²

De la forma originària del substantiu sense *x-* en tenim testimonis molt antics, i quasi en massa. Després dels que va assenyalat Balari,³ jo ja en tenia molts d'apuntats en docs., i el Bast-Bass. (128-9) n'hi ha afegit encara molts. Es tracta generalment d'afrontacions en termes o en propietats. Van trobar ells el més arcaic en doc. de 932 (Arxiu Capitular de Vic): «--- De meridie in ipso *aregalio* vel in terra de Pre.», notable, de més a més, perquè mentre que en les dades modernes n'hem vist de *-reg-* i de *-rg-*, junt amb *-rag-*, en tota la doc. antiga és l'únic cas on la vocal entre la *r* i la *g* és una *e*. El següent en data és gironès, de 957, de l'anomenat «Cartoral de Carlemany»: «afrontat iamdicta terra, de oriente, in *aragallo* Salyo». Tots els altres que van aplegar, des de 987 fins a 1195, en nombre de vint, són més o menys clarament de les comarques barcelonenses, o poden ser-ho: car gairebé tots són dels *Libri Antiquitatum* de la nostra Seu, o del *Cartulari* de StCugat. Tractant-se quasi sempre d'afrontacions, això ha d'exagerar la part dels aragalls profunds i capaços de portar aigua, car aquells que consisteixen en mers escorràncs, o terreny erosionat, no són apropiats per formar límit; ni, de consegüent, per ser consignats documentalment.

Tanmateix, molts d'aqueixos documents fan constar que només porten aigua quan plou: la menció «*aragallio* qui discurrit per imber» es va repetint (a. 991, dos de 1001, 1042), o bé en altres termes: «ipso *aragal* qui discurrit per tempore pluviarum» 1011. Poques vegades sembla que és un curs d'aigua més important: «ipsum *aragallum* unde aqua discurrit tempore pluviarum usque in ipso mari» (perg. orig. de 1013); «in *aragallo* que dicunt Meritanciano» 993: deu ser un dels nombrosos *Merdança*, de nom afusiu al fanguer i llordura que carretegen, però el fet de tenir nom propi indica un curs permanent i d'alguna importància. En un cas compremem que es tracta d'un petit afluent del Besòs